

Лекція № 1

Тема: Теоретичні аспекти реалізації освітніх технологій у початковій школі

Знати: зміст мовно-літературної освітньої галузі, поняття «технологія», «педагогічна технологія», види технологій, суттєві особливості педагогічної технології, етапи її становлення та ознаки, суттєві особливості та якості сучасних педагогічних технологій.

Вміти: з метою розвитку педагогічних здібностей вміти робити порівняльний аналіз традиційного підходу до організації педагогічного процесу та з точки зору сучасних педагогічних технологій; виділяти та вивчати з метою подальшого впровадження в педагогічну практику сучасні педагогічні технології.

Ключові поняття: технологія, педагогічна технологія, технологічна карта, технологічна схема, освітня технологія, технологія навчання, програмоване навчання, проблемне навчання.

План

1. Поняття освітньої технології.
2. Критерії та структура освітніх технологій.
3. Розвиток технологічного підходу в теорії та практиці початкової освіти.
4. Класифікація освітніх технологій.
5. Педагогічне цілеутворення в технологічних процесах початкової освіти.
6. Критерії вибору освітніх технологій мовно-літературної галузі в початковій школі.

Література

1. Дичківська, І.М. Інноваційні педагогічні технології [Текст] : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352с. – С.56 - 72, 75 - 79.
2. Освітні технології у короткому викладі / О. І. Янкович та ін. Тернопіль: Астон, 2013. 160 с.
3. Підласий І.П. Педагогіка: Новий курс [Текст]: підручник для студентів вищих навчальних закладів. У двох книгах. Книга 1: Загальні основи. Процес навчання/І.П. Підласий - М.: Гуманітарний видавничий центр ВЛАДОС, 2008 - 576 с.
4. Селевко, Г.К. Энциклопедия образовательных технологий [Текст] : В 2 т. Т.1. / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с. – 816с. – с.46 - 55.
5. Чернова Н. Інновації в освіті та нові підходи до методики активізації пізнавальної діяльності учнів. //Сучасна школа України. – 2009. - №8. – С.71

Інтернет-ресурси

Технології навчання в сучасній школі[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/tekhnologiyi-navchannya-v-suchasniishkoli.html>

1. Поняття освітньої технології

Термін «технологія» походить від грецького *techne* – мистецтво, майстерність і *logos* – наука, закон. Отже, **технологія** – це наука або вчення про майстерність.

Незважаючи на популярність освітніх технологій, учені не дійшли згоди в поясненні їх суті.

У «Тлумачному словнику сучасної української мови» **технологія** трактується як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось; навчальний предмет, що викладає ці знання, відомості; сукупність способів обробки або переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних операцій тощо.

Термін «технологія» використовується не лише у виробництві, а й у медицині, політиці, сфері обслуговування, і, звичайно, в освіті. Водночас із поняттям «**освітні технології**» застосовуються також «педагогічні технології», «технології навчання», «технології виховання», «соціально-виховні технології», «технології управління». Зазвичай учені вважають, що поняття «освітні технології» ширше, ніж «педагогічні».

Науковці, зокрема, стверджують, що освітні технології відображають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору, а педагогічні – втілюють тактику її реалізації. Прикладами освітньої технології є Концептуальні засади реформування середньої школи, Закон України «Про освіту» тощо.

Ще донедавна в межах освітніх технологій науковці виокремлювали педагогічні, соціально-виховні та інформаційно-комунікаційні технології, а серед педагогічних виділяли навчальні, виховні технології та технології управління. Очевидно, такий поділ був виправданий тим, що вчителі оперували поняттями «навчальний процес», «навчально-виховний процес».

З прийняттям Закону «Про освіту» (2017 р.) використовується термін «*освітній процес*» як система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей. Отже, диференціація освітнього процесу на навчальний та виховний зникла, оскільки навчання й виховання школярів здійснюються водночас. Уже під час першого *етапу (адаптаційно-ігрового)* у початковій школі на інтегрованих заняттях формування картини світу в дітей та виховання ціннісного ставлення до нього за важливістю є рівнозначними. Зрештою, навряд чи є хоч одна технологія, яка б передбачала реалізацію лише навчальних цілей відокремлено від виховних чи розвивальних. Проблематично також назвати технологію, яка б застосовувалася лише під час уроків або інтегрованих занять. Зазвичай освітні технології можна використовувати як в урочній, так і в позаурочній та позашкільній роботі з учнями.

На сьогодні існує більше 300 визначень поняття «освітні (педагогічні) технології».

Виокремлено декілька підходів щодо тлумачення цих **термінів**:

1) освітня технологія як новітній технічний засіб;

- 2) освітня технологія як відкрита система, що складається із взаємопов'язаних елементів: цілей, змісту, форм, методів, засобів взаємодії вчителя й учнів та результату;
- 3) освітня технологія як сукупність дій чи діяльність, спрямована на досягнення результату, що відповідає визначеній меті;
- 4) освітня технологія як проект (модель) освітнього процесу, у якому чітко сформульовані цілі та відбувається орієнтація на результат;
- 5) освітня технологія як галузь науки або педагогічного знання чи наука.

Незважаючи на те, що наведені підходи до визначення терміна є численними, ними не вичерпується з'ясування сутності освітніх технологій. У практичній діяльності закладів освіти під освітньою технологією помилково розуміють будь-яку інновацію.

2. Критерії та структура освітніх технологій

Основними *критеріями технологічного процесу* є: системність, ефективність, оптимальність, алгоритмічність, діагностичність, відтворюваність, прогнозованість, ієрархічність тощо. Критерії ще трактують як вимоги. **Головними вимогами** до освітніх технологій, окрім перерахованих, вважаються: концептуальність і науковість, структурованість, керованість, запланована ефективність, оптимальність витрат, можливість тиражування та перенесення в нові умови.

Освітня технологія – це спосіб спільної діяльності вчителя та учнів, для якого притаманні передусім послідовність у реалізації дій (*алгоритмічність*), постійне і систематичне вимірювання рівня навчальних досягнень і сформованості виховних якостей (*діагностичність*), взаємозв'язок основних елементів технології, якими є мета, зміст, форми, методи, засоби взаємодії учасників педагогічного процесу та результат (*системність*).

Освітня технологія є відкритою педагогічною системою, котра складається з *концептуально-цільових* (мета, що відповідає освітнім концепціям), *змістових* (зміст технології), *процесуальних* (технологічний процес: форми, методи, засоби взаємодії суб'єктів та об'єктів технології), *результативно-аналітичних* (результат та його аналіз) компонентів.

Співвідношення результату й обсягу затрачених ресурсів визначає *ефективність* освітньої технології. *Оптимальність* передбачає отримання максимального результату за мінімальних витрат. *Ієрархічність* означає, що існують освітні технології різного рангу: метатехнології, макротехнології, мезотехнології та мікротехнології (тобто головні, наприклад, концепції розвитку освіти, і другорядні, які використовуються в межах однієї чи кількох навчальних дисциплін або тем). Завдяки *відтворюваності* освітньої технології забезпечується можливість її повторення середньостатистичним педагогом в умовах навчального закладу.

Прогнозованість освітньої технології виражається в орієнтації на заздалегідь визначений результат.

Аналіз *критеріїв технологічного підходу* дає змогу зробити висновок, що **освітня технологія** – це алгоритм здійснюваних учителями та учнями спільних дій, що систематично діагностуються і спрямовані на забезпечення відповідності результату визначеній меті. Під систематичним діагностуванням маємо на увазі проведення педагогічних вимірювань на всіх етапах реалізації освітніх технологій, тобто здійснення початкової, корекційної (поточної) та узагальнювальної (підсумкової) педагогічної діагностики.

Критерії технологічного підходу дають змогу розмежувати поняття «**технологія**» і «**метод**». Технологія відрізняється від методів, які можуть використовуватися в одній чи декількох технологіях, передусім діагностичністю та алгоритмічністю.

Отже, доцільно радше стверджувати, що **освітня технологія** – це спосіб оптимального досягнення мети педагогами та учнями, що визначено на основі педагогічних вимірювань, з використанням відповідних методів. Метод може застосовуватися в одній чи багатьох технологіях. За такого формулювання можна зробити висновок, що технологія є системою, метод у якій є одним із компонентів.

У закладах освіти часто також використовується термін «технологія» у значенні «методика». **Методика** – це сукупність дій для отримання локального результату, які не супроводжуються жорстким діагностуванням рівня досягнення мети.

Варто зауважити, що диференціація технологій, методик і методів є дискусійною проблемою, і до сьогодні вона однозначно не вирішена.

3. Розвиток технологічного підходу в теорії та практиці початкової освіти

Поняття «**технологія**» виникло у зв'язку з розвитком машинної промисловості, а згодом було застосовано в навчальних закладах завдяки інтеграції виробничої й освітньої галузей, що зумовила прагнення запровадити в школи виробничі новації. Учені вважають, що в науковій літературі термін «технологія» з'явився у 1772 р. Проте є припущення щодо більш ранньої появи цього терміна. Очевидно, це сталося у 20-ті роки XVIII ст., коли Ф. Полікарпов написав навчальну книгу «Технологія. Мистецтво граматики». Цей термін він використовував і в додатку до третього видання «Граматики» М. Смотрицького, у якому підкреслював, що концепція граматики як мистецтво і ремесло передбачає побудову системи визначень та принципів.

Термін «**технологія**» стосовно **освітньої галузі** вперше використав американський педагог, представник педології (наукового напрямку в зарубіжній реформаторській педагогіці кін. XIX

– поч. ХХ ст., який мав на меті об'єднати підходи різних наук до розвитку дитини) Дж. Саллі у 1866 р. У працях «Дитяча психологія», «Введення у психологію з погляду теорії освіти» він підкреслював значення мистецтва, освіти й соціального середовища для розвитку особистості.

У минулому на технологію покладалися такі ж сподівання, як і на філософський камінь: завдяки організації освітнього процесу на технологічній основі всі діти будуть успішними. Проте вже зараз можна з упевненістю стверджувати, що цього не сталося і не станеться в майбутньому, оскільки результати освітньої діяльності залежать не тільки від способу навчання й виховання, а й від особливостей учнів (здібностей, мотивації), а також від педагогічних умінь учителя.

Отже, термін «технологія» в освітній галузі застосовується від ХІХ ст., проте ще задовго до його появи технології, зокрема й освітні, використовувалися в практиці навчання й виховання.

Історія освітніх технологій, як і початкової школи, розпочинається в стародавньому світі. Скільки існують школи, стільки й освітні технології. Проте перші освітні технології суттєво відрізнялися від сучасних, оскільки ще не були відкритими системами, а лише примітивними засобами навчання або ігровою діяльністю.

Якщо погодитися з думкою, що освітня технологія – це новітній технічний засіб, то абак (попередник рахівниці та калькуляторів), який використовували у школах Фінікії за три тисячі років до н. е., можна вважати першою технологією в освіті.

Усі ознаки технологічного підходу притаманні також спартанській та афінській системам виховання, які розвивалися у VI–IV ст. до н. е.

Автором ідеї технологізації освіти вважається *Я. А. Коменський*. Зазвичай порівняння навчального процесу з годинником, зроблене чеським гуманістом у творі «Велика дидактика», інтерпретується як запровадження технологічного підходу: «Отже, мистецтво навчання не потребує нічого іншого, крім умілого розподілу часу, предметів і методу...».

Я. А. Коменський одним із перших заклав основи *інтерактивного (взаємного) та проблемного навчання*, створив передумови для розвитку інтерактивних і проєктних технологій. Ці інновації чеський педагог розробляв для школи рідної мови, тобто початкової школи, статус якої він підняв, запропонувавши збільшити термін навчання до шести років, а також упроваджуючи правила й рекомендації, суть яких засвідчує реалізацію технологічного підходу до навчання. Зокрема, це посилення ґрунтовності засвоєння знань через пояснення товаришеві (сучасний інтерактивний метод «навчаючи вчуся») тощо.

Серед учених, що зробили вагомий внесок у розвиток технологізації освіти, – основоположник методики початкового навчання *Й. Г. Песталоцці*. Він є автором теорії

елементарної освіти. Це така організація навчання, за якої в об'єктах пізнання і діяльності дітей виділяються найпростіші елементи, що дає змогу безперервно просуватися в навчанні від простого до складного, переходити від одного ступеня до іншого, доводячи знання і вміння дітей до можливого рівня досконалості. Також швейцарський педагог розробив систему вправ із розвитку здібностей дитини.

Організацію навчання, спрямовану на розумовий, фізичний, моральний розвиток дитини, цілком можна вважати, відповідно до критеріїв технологічного підходу, унікальною технологією початкової освіти Й. Г. Песталоцці.

У відтворенні генези освітньої технології вагомою є ідея німецького вченого *Й. Ф. Гербарта* про те, що вихователю, який приступає до процесу виховання, необхідно мати своєрідну карту чи план: «Те, що є важливим для вихователя, має бути розгорнуто перед ним як географічна карта або (за можливості) як план добре побудованого міста, де подібні напрями однозначно перетинаються і де око самостійно орієнтується без будь-якої підготовки»⁶. Отже, німецький учений вважав, що педагогу потрібно мати проект (модель) виховного процесу або технологічну карту з певним алгоритмом дій. При цьому Й. Ф. Гербарт віддавав належне педагогічній майстерності вчителя, педагогічна інтуїція якого дає змогу приймати правильні рішення.

Суттєві зміни в педагогічній науці в контексті розвитку технологізації освіти відбулися у 20-х роках ХХ ст. У цей час педагогічна технологія використовується в значенні «технічний засіб».

Із *середини 30-х років* минулого століття в зарубіжній педагогіці розпочалася технізація навчального процесу, яка була початком першого періоду розвитку освітніх технологій у світовому масштабі. Нова технічна ера в навчальному процесі розпочалася зі створення американцем С. Прессі механічних пристроїв для перевірки контрольних робіт. Він був переконаний, що завдяки цьому відкриттю розпочалася технічна революція в навчанні. Отже, освітня технологія виникла як технічний засіб навчання в педагогічному процесі, тобто як технологія в освіті.

Трансформація поняття від «*технологія в освіті*» до «*технологія освіти*» розпочалася у 40–50-х роках ХХ ст. Зрозуміло, намагання вчених поліпшити ефективність навчання, зменшити його залежність від особистості вчителя не могли обмежитися використанням лише технічних засобів (технологій в освіті). Необхідні були нові підходи до навчального процесу. Таким вимогам відповідало програмоване навчання, запропоноване в 1954 р. американцем Б. Ф. Скіннером. Воно вважається основою (фундаментом) освітніх технологій.

Освітні технології почали активно використовуватися за кордоном у 60-х роках ХХ ст. В Україні, яка в той час була частиною тоталітарної держави, вони не отримали відповідного

імпульсу для поширення, адже, як відомо, втілення зарубіжних, особливо буржуазних (країн капіталістичного табору) новацій гостро засуджувалося. Проте термін став популярним.

Зокрема, класик української педагогіки, творець школи радості для дітей молодшого шкільного віку В. Сухомлинський у середині 60-х років ХХ ст. використав технологічні терміни в книзі, присвяченій розмові з молодим директором школи. Він писав: «Учитель готується до хорошого уроку все життя... Така духовна і філософська основа нашої професії і *технології нашої праці*, щоб відкрити перед учнями іскорку знань, учителеві треба увібрати море світла, ні на хвилину не відходячи від променів вічно сяючого сонця знань, людської мудрості...»

«У кожного вчителя є своя творча лабораторія, вона рік у рік збагачується – це дуже важливий бік педагогічної культури. Мова йде про *технологію педагогічної праці*».

«Однією з найбільш тонких і ювелірно чистих справ у *технології педагогічної творчості* є створення в духовному житті кожної дитини і шкільного колективу гармонії радощів».

Але В. Сухомлинський не лише використовував технологічні терміни. Він створив унікальну авторську технологію гуманістичного виховання учнів початкової школи, відобразивши її в книзі «Серце віддаю дітям».

70-ті роки ХХ ст. характеризуються подальшими науковими пошуками як щодо уточнення тлумачення терміна, так і стосовно вироблення нових підходів до технологічної побудови навчального процесу. У цей час сутність освітніх технологій значно розширилася. З одного боку, під впливом системного підходу освітню технологію почали розуміти як проектування керованого навчального процесу з точно визначеними цілями, реалізація яких піддається опису. З іншого – популяризація освітніх технологій призвела до виникнення уявлення про них як про будь-яку новацію навчального процесу. Під освітніми технологіями почали розуміти всі основні проблеми дидактики, а також пропозиції, спрямовані на вдосконалення освітнього процесу.

Із *80-х років ХХ ст.* провідне місце в закладах освіти зайняли інформаційно-комунікаційні технології. Проте вони стали звичними в початковій школі лише після апробації в старшій і середній школі відповідно.

Отже, за декілька десятиріч відбулися суттєві зміни в реалізації технологічного підходу, здійснено перехід від освітніх технологій як аудіовізуальних засобів, телебачення до освітніх технологій як нової системи навчання, зокрема й у початковій школі.

4. Класифікація освітніх технологій

В освітньому процесі навіть початкової школи використовується велика кількість різноманітних технологій: очевидно, їх стільки ж, скільки і визначень самого поняття. Отже, постає потреба в їх класифікації. Міжнародний експерт із проблем педагогічних технологій

I. Підласий констатує існування лише *трьох технологій*: продуктивної, поблажливої та партнерської. Продуктивна технологія є найдоцільнішою в ринкових умовах. Її мета – допомогти учням отримати максимум продуктивних знань та вмінь. Більшість людей, що прагне одержати швидко і конкретну вигоду від освіти, віддасть перевагу саме їй. Поблажлива технологія застосовується тоді, коли пріоритетним у школі є особистісно зорієнтоване навчання, скероване на задоволення запитів учня. Якщо освітній процес спрямований на засвоєння предмета і задоволення потреб школяра, то виникає необхідність у партнерській педагогіці. Саме така педагогіка на основі довіри і розуміння втілюється в сучасній початковій школі. Зрозуміло, що в межах партнерської педагогіки як метатехнології мають бути виокремлені інші (вужчі) технології: макро- й мікротехнології.

За трьома ознаками (цільова орієнтація, характер взаємодії вчителя та учня, організація навчання (способи засвоєння)) науковці Харківської школи педагогічних технологій

I. Прокопенко та В. Євдокимов теж виокремили **три групи технологій**:

- 1) педагогічні технології за цільовою орієнтацією;
- 2) педагогічні технології за характером взаємин між учителем і учнем;
- 3) педагогічні технології за способами організації навчання.

Проте є й складніші класифікації, які містять за різними ознаками до сотні педагогічних технологій.

У закладах освіти на основі цілей, парадигм і способів реалізації мети в навчальному, виховному, управлінському та інформаційному середовищах виокремлено такі групи **освітніх технологій**: навчальні технології, виховні технології, технології управління (які є педагогічними технологіями), соціально-виховні технології й інформаційні технології.

Проте ця класифікація дуже відносна, оскільки «в чистому вигляді» не існує навчальних і виховних процесів, вони взаємопов'язані й невіддільні, як здобуття знань і розвиток школяра. Низка технологій: інтерактивні, ігрові, проектні тощо – є водночас навчальними й виховними, використовуються в урочній та позаурочній діяльності.

Заслуговує на увагу класифікація педагогічних технологій М. Чепіль та Н. Дудник, які, проаналізувавши напрацювання А. Нісімчука, О. Падалки, О. Шпак, за рівнем застосування виокремили загальнопедагогічні (стосуються загальних основ організації освітніх процесів), предметні та галузеві (призначені для вдосконалення викладання предметів), локальні й модульні (передбачають часткові зміни педагогічних явищ) технології, зазначивши

існування ще й вузькодидактичних (специфічні методики, способи організації педагогічної взаємодії між учителями та учнями для досягнення конкретного результату).

Спеціальної класифікації технологій початкової освіти ще не обґрунтовано. У сучасній школі першого ступеня, очевидно, важливою класифікаційною ознакою мала б стати орієнтованість на формування міжпредметних, загальнопредметних, ключових компетентностей для життя та наскрізних умінь. У такій класифікації доречно виділити групи технологій, що сприяють спілкуванню рідною та іноземними мовами, формуванню математичної компетентності та основних компетентностей природничих предметів, інформаційно-комунікаційної компетентності, умінню вчитися впродовж життя, підприємливості й фінансової грамотності тощо. Наприклад, інформаційно-комунікаційні й медіаосвітні технології мали б бути розміщені в комплексі технологій, спрямованих на формування інформаційно-цифрової компетентності; здоров'язберезувальні – на формування здорового життя тощо. Проте це лише ідея, яка потребує наукового обґрунтування.

Отже, процес створення класифікацій освітніх технологій, зокрема й початкової ланки освіти, триває.

5. Педагогічне цілеутворення в технологічних процесах початкової освіти

Поняття цілі. Види цілей

Будь-яка діяльність розпочинається з визначення цілей, адже саме вони є запорукою успіху.

Мета – це перший компонент освітньої технології.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти учень повинен визначати власні навчальні цілі та способи їх досягнення, приймати рішення та нести за них відповідальність¹⁶. Отже, у початкових класах школяра необхідно навчити мистецтва цілеутворення.

Мета (або ціль) – це образ у майбутньому; бажана кінцева точка дії людини. Це те, чого хтось хоче досягнути¹⁷. Іноді вчителі намагаються диференціювати поняття «ціль» та «мета». Проте вони є синонімічними.

Розрізняють багато видів цілей залежно від критеріїв їх класифікації. Наприклад, у дидактиці виокремлюють навчальні, виховні та розвивальні цілі. Головною ознакою класифікації є вид діяльності. Як відомо, учитель проводить під час уроку з учнями навчальну (набуття знань), виховну (формування цінностей та ідеалів) роботу, розвиває інтелект, психологічні якості, волю, самостійність тощо. Якщо головною ознакою класифікації цілей є *часовий період*, то вирізняють довго-, середньо- та короткострокові цілі. *За пріоритетністю* виокремлюють

головні та другорядні цілі; *за змістом діяльності* – наукові, навчальні, соціальні, організаційні.

Вагомою є роль цілей у педагогічному процесі початкової школи. Учителеві необхідно на початку уроку ознайомити учнів із цілями, які необхідно реалізувати, і протягом уроку з'ясувати, як їх досягнуто.

Способи формулювання цілей

Процес визначення вчителем конкретних цілей та завдань і засобів для їх досягнення в педагогічній науці називають декількома термінами, зокрема педагогічним цілепокладанням або цілеутворенням. У початковій школі воно має *специфіку*: домінує цілеутворення вчителя, який поступово залучає до цієї діяльності учнів. Важливо при цьому показати взаємозв'язок між навчальними й життєвими цілями, правильно визначеною метою й досягненням успіху.

У практиці навчання розроблено типові способи формулювання цілей. Зокрема, *цілі визначають*:

- відповідно до змісту навчального матеріалу (вивчити будову Сонячної системи);
- відповідно до діяльності вчителя (пояснити учням, чому відбувається зміна дня й ночі);
- відповідно до внутрішніх процесів інтелектуального, емоційного, особистісного розвитку учнів (розвинути мотивацію до здорового способу життя на основі знань про будову людського організму);
- відповідно до навчальної діяльності учнів (навчитися визначати відстань між містами, користуючись фізичною картою України).

Кожен із цих способів має свої недоліки. Формулювання цілі повинно відповідати таким вимогам: точність, конкретність отриманих результатів, можливість їх контролю на кожному уроці. Цілі обов'язково повинні відображати позитивні зміни в діяльності школяра, прогрес у його інтелектуальному, психічному, моральному, духовному розвитку. Лише в такому випадку можемо говорити про діагностичність цілеутворення, яке є початковим етапом освітньої технології.

Визначаючи цілі, учитель повинен передусім орієнтуватися на вимоги Державного стандарту початкової освіти до обов'язкових результатів навчання та компетентностей, що мають бути сформовані в молодших школярів.

Важливо, щоб до цілеутворення вчитель залучав учнів. Ця діяльність буде успішною лише за умови усвідомленості школярами значущості цілі та зацікавленості в досягненні найвищих результатів.

Тому правилами для вчителя мають стати такі:

1. Ознайомлювати школярів із навчальними цілями. Варто записувати цілі на дошці, щоб під час вивчення й повторення матеріалу повертатися до них, забезпечуючи учням можливість з'ясувати рівень досягнення ними мети.
2. Спонукаати школярів, щоб вони самі визначали цілі та очікувані результати. Люди зазвичай надають перевагу власному цілеутворенню, ніж здійсненому кимось. Якщо це можливо, треба запитувати учнів, що вони хотіли б вивчити, запам'ятати на певному занятті, з чим мають бажання ознайомитися додатково, що ще хочуть дізнатися від учителя на цьому уроці.

Отже, першим структурним компонентом педагогічної технології є діагностично визначена мета. Вона поділяється на допоміжні цілі. Їх реалізація з можливістю корегування становить алгоритм дій технології. Педагогічна діагностика дає змогу переконатися, чи відповідає результат визначеній меті.

б. Критерії вибору освітніх технологій мовно-літературної галузі в початковій школі.

Освітня технологія – це складна соціально-педагогічна інновація, яка є результатом модернізації освітньої галузі, інтеграції суспільних та освітніх інституцій. Вона є водночас навчальною й виховною новацією та продуктом певної історичної епохи. Виникає питання, чи не занадто це складний спосіб здійснення освітньої діяльності, щоб його застосовувати в початковій школі.

Оскільки освітні технології є настільки численними, як і їх трактування, то очевидно, що вчитель початкової школи може вибрати саме ті, які йому допоможуть у формуванні компетентностей учнів.

Отже, *першою вимогою* під час вибору освітньої технології є *доступність або посиленість* такого способу освіти для школярів, що передбачає врахування рівня розумового, морального та фізичного розвитку дитини, її вікових особливостей.

Організм учня молодшого шкільного віку є міцнішим, як порівняти з організмом дошкільнят, але ще відбувається інтенсивний розвиток нервової, кістково-м'язової систем. Важливі зміни відбуваються в центральній нервовій системі. Збільшується вага мозку. Мозок семирічної дитини важить приблизно 1300 г, тоді коли дорослої людини – 1400 г.

На необхідність урахування фізіологічних особливостей дитячого організму, зокрема турботливого ставлення до розвитку нервової системи, вказував класик української педагогіки *В. Сухомлинський*, який зазначав: «При всій винятковій важливості завдань, які стоять перед початковою школою, не можна забувати, що вчитель має справу з людиною,

яка переживає бурхливий період становлення нервової системи. Не можна дивитися на мозок дитини, як на живий пристрій, даний учителю в готовому вигляді для того, щоб знання засвоювалися, запам'ятовувалися, зберігалися в пам'яті. Мозок дітей віком 7–11 років перебуває в процесі бурхливого розвитку. І коли вчитель забуває, що треба дбати про розвиток нервової системи людини, про зміцнення клітин кори півкуль, то навчання отупляє дитину».

Водночас саме в початковій школі необхідно розвивати розумові здібності дитини, адже відомо, що 50 % навчальних здібностей розвивається в перші чотири роки життя, інші 30 % – від чотирьох до восьми років, тому програми розвитку дітей у ранньому віці стають пріоритетним завданням. Однак більшість країн ігнорують цю істину. Середні витрати на одного студента істотно переважають витрати на учня початкової чи середньої школи, не кажучи вже про дошкільні заклади.

Знаючи про такі закономірності розвитку розумових здібностей дітей, учителі-новатори початкової школи використовують спеціальні розвивальні технології, оскільки учні легко вчаться тому, що пізнали через досвід.

Незавершений розвиток нервової системи, кори головного мозку зумовлюють особливості протікання психічних процесів. Діти молодшого шкільного віку легко піддаються сугестії, оскільки не мають достатньо життєвого досвіду. Їм легко нав'язати небезпечні для них стереотипи. Дітей можуть втягувати в злочинні схеми, залучати до асоціально спрямованих угруповань, переконувати в реальності вигаданих історій тощо. Протистояти цим шкідливим чинникам школярам допомагає оволодіння критичним мисленням, яке формується в процесі реалізації медіаосвітніх технологій та технологій формування критичного мислення.

Водночас дітей легко переконати в талановитості, успішності, що називаємо позитивною сугестією. Хоча й такий вплив треба застосовувати помірно, щоб не провокувати в майбутньому гірке розчарування.

Учителю початкової школи необхідно враховувати гендерні особливості розвитку нервової системи учнів. Дослідження показали різницю між мозком чоловіка і жінки, яка виявляється вже в ранньому дитинстві. Наприклад, мозолисте тіло в дівчат потовщене, як порівняти з хлопцями, тому дівчата починають читати раніше за хлопців. Загалом дівчатка швидше починають говорити, їм легше дається іноземна мова. Чоловіки ж мають кращу, ніж жінки, здатність оцінювати відстані та сприймати просторові величини, що дає їм перевагу в деяких видах спорту. Знання таких закономірностей розвитку дітей спонукає вчителя до використання технології створення ситуації успіху та організації успішної діяльності.

Окрім нервової системи, у дітей молодшого шкільного віку інтенсивно відбувається розвиток кістково-м'язової системи. Її вага складає 27,2 % від загальної маси тіла, тоді коли

в дорослої людини цей показник складає 44,2 %30. Великі м'язи розвиваються раніше, ніж дрібні, через це дитина дуже рухлива й не завжди може пристосуватися до темпу навчання й праці.

Фізичному й психічному розвитку дитячого організму сприяє реалізація передусім ігрових та інтерактивних технологій, а також здоров'язбережувальних технологій, які передбачають навчання в русі.

Під час роботи в початковій школі іноді приділяється недостатньо уваги взаємозв'язку нервової та кістково-м'язової систем, хоча діяльність, де такі зв'язки реалізуються, якраз сприяє і розвитку інтелекту, і трудовому й фізичному вихованню. В. Сухомлинський про це писав у книзі «Серце віддаю дітям»: «Джерела здібностей і обдарувань дітей – на їх кінчиках пальців. Від пальців, образно кажучи, ідуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки. Чим більше впевненості і винахідливості в рухах дитячої руки, чим тонша взаємодія руки й знаряддя праці, чим складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії, тим яскравіша творча стихія дитячого розуму, тим точніші, тонші, складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії...

Іншими словами: чим більше майстерності в дитячій руці, тим розумніша дитина».

Чимало сучасних науковців, зважаючи на взаємозв'язок розумового, фізичного, трудового виховання, розробили спеціальні вправи для дітей початкової школи.

Упроваджуючи кожен освітню технологію, необхідно турбуватися, щоб вона стала джерелом позитивних емоцій для молодших школярів; одним із компонентів, притаманних школі радості; можливістю поєднання інтересу з відповідальністю.

Отже, добираючи й реалізуючи освітні технології, учитель початкової школи має врахувати вікові особливості дітей. Іншим важливим чинником є профілактика або й подолання загроз у процесі розвитку учня, якими є виникнення дидактогеній (негативних психічних станів учня, що є наслідком невмілої організації освітнього процесу), агресивних станів тощо. Тому підвищується значення медіаосвітніх та здоров'язбережувальних (серед них арт-терапевтичних) технологій.

Провідним чинником вибору технологій у початковій школі все ж є спрямованість на формування ключових компетентностей, наскрізних умінь, що визначені в новому Державному стандарті початкової загальноосвітньої школи. Такими компетентностями є: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська компетентності, обізнаність та здатність до самовираження у сфері культури.

Добираючи освітні технології, учитель повинен прагнути, щоб вони сприяли творенню школи радості, у якій формується адекватна самооцінка дитини. Стурбовані тим, що діти починають ненавидіти школу вже в початкових класах, учені зазначають: які б предмети не вивчали учні, справжнім випробуванням для освітньої системи майбутнього стане те, чи здатна вона прищепити дітям радість від навчання, тобто чи заохочуватиме їх до підвищення власної самооцінки, а це надзвичайно важливо для зростання та розвитку. Адже в будь-якій успішній програмі самооцінку ставлять вище, ніж сам зміст навчання.

Так само важливо вміти вирішувати життєві проблеми. Іншими словами, потрібна навчальна програма, яка б наголошувала на:

- самооцінці й індивідуальному розвитку;
- формуванню вміння радіти життю та цінувати його;
- навчанню того, як вчитися і мислити;
- розвиткові академічних, фізичних та мистецьких здібностей.

Власне, ці ключові положення мають домінувати під час вибору освітніх технологій у початковій школі.